

AFRIKA KÉRDÉS A 19–20. SZÁZADBAN

A 19–20. századi Afrika-történet itt következő anyagait – feldolgozások részletei, dokumentumok, stb. – Kende István ny. egyetemi tanár válogatta és szerkesztette.

SIK ENDRE:

FEKETE-AFRIKA TÖRTÉNETE V. KÖTET (Részletek a hagyatékban maradt, befejezetlen műből)

Sik Endre „Fekete-Afrika története” című művének, mint ismeretes, négy kötete jelent meg. A 3.–4. kötet előszavában (a 3. és 4. kötet ugyanis együtt tartalmazza a teljes mű VII. – Fekete-Afrika a második világháborúban – és VIII. – A gyarmati rendszer felbomlása Fekete-Afrikában – részét) ezt írta Sik Endre: „Az V. kötetbe ... IX. rész gyanánt a még gyarmati sorban levő országok háború utáni története kerül, egészen napjainkig. Ugyanide kerül Etiópia és Libéria háború utáni története 1960-ig. Ennek a két országnak történelmi sorsa ugyanis sem a függetlenné vált országokéval, sem a gyarmatoknak megmaradtakéval nem egyforma.”*

A tervezett IX. (A gyarmati rendszer utolsó sáncai Fekete-Afrikában) és X. (Etiópia és Libéria eltérő útja) részt Sik már nem írhatta meg: műve, négy kötettel, csonka maradt. Nincsen ötödik kötete, ami – szakmai szempontból – még azt is jelenti, hogy összefoglaló tartalomjegyzéke, névmutatója, stb. sincsen a teljes műnek, azaz néhány, a tudományos felhasználhatóságához rendkívül fontos kellék is sajnálatosan hiányzik.

Súlyos és hosszadalmas betegségével küzdve Sik Endre majdnem haláláig, egyre bénultabb testtel is dolgozott. Örökké tervező agyában már kialakulódott az ötkötetes művet követő mű terve is: a függetlenné válás utáni afrikai történelem, amit azonban különböző okokból nem hatodik kötetként, hanem külön műként készült megírni. Az anyagot már ehhez is fáradhatatlanul gyűjtötte, jegyzetelte.

Az ötkötetesnek tervezett mű ötödik kötetének részletes terve és szövegének is egy része – 217 gépelt oldala – azonban elkészült. Ezek az elkészült részek a Délafrikai Unió második világháború utáni történetét tárgyalják, 1958-ig (IX. rész 2–5. fejezet), illetve Délnyugat-Afrikaét (Namibia), 1960-ig (IX. rész 9. fejezet 2–23. pont). A szöveg jórészt megszerkesztett,

bár a kézirat néhány jelzése azt mutatja, hogy a szerző nem tekintette minden részletében véglegesen megfogalmazottnak.

Az alábbiakban közöljük a megírt mű néhány részletét – minden módosítás vagy szerkesztői beavatkozás nélkül –, továbbá a hagyatékban maradt tartalomjegyzéket, azaz a már megírt részek részletes, a meg nem írtaknak a szerző által fő címekben vázolt sorrendjét, vázlatát.

Kende István

*Sik Endre: Fekete-Afrika története, Akadémia Kiadó, Budapest, 1972.
III. köt. 13. p.

A IX. résznek a Délafrikai Unió 1945 utáni történetét ismertető fejezeteinek bevezetése

A háború utáni Délafrikának egyik jellemző vonása, hogy az fasiszta állam. A fasiszmus Délafrikában Malannál jutott uralomra. Smuts rezsimje – főleg a háború utáni években – ennek előkészítője volt, átmenet a fasiszmushoz. Strydem rezsimje tovább fejlesztette a fasiszta rendszert. Verwoerd alatt a fasiszmus nyílt fronttámadásba ment át.

Ha a délafrikai fasiszmust röviden jellemezni akarjuk, négy olyan főtörekvést kell leszögeznünk, amelyek kisebb (Smuts) vagy nagyobb (Malan, Strydom, Verwoerd) valamennyi háború utáni délafrikai kormány politikájában feltalálhatók.

1. A monopoltőke uralmának megszilárdítása; a munkásosztály és a délafrikai népek fokozott kizsákmányolása.
  2. Faji politika, „apartheid”, a délafrikai népek nemzeti elnyomásának fokozása, az indiai kisebbség jogfosztása.
  3. Imperialista törekvések: a) törekvés Délnyugat Afrika anektálására, b) a délafrikai brit protektorátusok bekebelezésére és c) Dél-Rodéziának és azon keresztül Brit Közép-Afrikának politikai befolyásolására és gazdasági kizsákmányolására.
  4. Nemzeti és szociális demagógia.
- Másik jellemző vonása a háború utáni délafrikának az, hogy a nemzeti

kérdés jellege megváltozott. Ez a változás főleg a következő öt vonalon mutatkozik:

1. az afrikáner nacionalizmus progresszív elemei teljesen elhomályosultak;
2. a brit imperializmus nagymértékben elvesztette pozícióit;
3. az afrikaiak nemzeti függetlenségi mozgalma erősödött és tudatosává lett;
4. a különböző nemzeti mozgalmak (afrikaiak, „színesek”, indiaiak) egyre inkább kialakulóban vannak;
5. nemcsak a Délafrikai Unió (Köztársaság) általános nemzeti érdekei, de az uralkodó európai származású (telepes) nemzeti burzsoázia érdekei is szembenállnak az Egyesült Államok (az amerikai monopol-tőke) érdekeivel.

Jelentős változások mentek végbe a második világháború után a Délafrikai Unió gazdasági struktúrájában. Ezeknek a változásoknak egyik fő tényezője az Egyesült Államok fokozott behatolása.

A nacionalisták által folytatott féktelen fasiszta propaganda és az egyre erősödő kormány-terror ellenére a délafrikai munkásmozgalom fejlődését az ország tőkés-földesúri oligarchiájának nem sikerült megakadályoznia. Különösen nagy fontossággal bír az a tény, hogy minden nehézség ellenére jelentős lépések történtek a háború utáni években a munkásmozgalom egységének helyreállítása felé.

A Délafrikai Unió problémái a háború utáni időszak egész tartama alatt állandó témák gyanánt szerepeltek az ENSZ közgyűlésén és politikai bizottságaiban. Nevezetesen három olyan délafrikai kérdés van, amelyek immár több mint 20 év óta változatlanul szerepelnek az ENSZ napirendjén. Ezek: a) a délafrikai kormány faji politikája; b) az indiai kisebbség kérdése; c) Délnyugat Afrika kérdése.

Smuts politikájának általános jellemzése (A IX. rész 3. fejezete részlete)

Smuts tábornok, aki a századforduló éveiben lezajlott angol-bur háború óta, tehát négy évtizede, aktív szerepet játszott a délafrikai politikában — pályafutása első éveiben mint bur szabadságharcos, az azt követő 30 éven át pedig mint az angol imperializmus támogatója — a második világháború kitörésével előállott új helyzetben mint a német fasiszmussal szimpatizáló afrikáner nacionalisták politikai ellenfele került a délafrikai kormány

élére és mint ilyen tartotta kezében csaknem egy további évtizeden át (pontosan kilenc évig) az ország politikai irányítását. Az elvi nézeteltérés azonban, amely Smutsot és a nacionalistákat egymástól elválasztotta és egymással szembehelyezte, egyetlen kérdésre szorítkozott: Smuts az angol monopol-tőke érdekeit képviselte és tűzön-vizen keresztül az angol imperialisták politikáját támogatta, szemben az afrikáner nagytőkések és nagybirtokosok érdekeit képviselő nacionalistákkal. Semmi más lényeges, elvi különbség Smuts és a nacionalisták politikája között nem volt. A tőkések és munkások, az európai nagybirtokosok és afrikai parasztok közötti osztályharcban Smuts, épp úgy mint a nacionalisták, a tőkések és nagybirtokosok oldalán állt, s politikáját mindenkor azok érdekei vezették – mindössze azzal az árnyalati különbséggel, hogy ott ahol a nagytőkések és a nagybirtokosok érdekei ütköztek, Smuts a nagytőkések érdekeit vette elsősorban figyelembe. Az afrikáner-angol telepes kisebbségnek a lakosság túlnyomó részét kitevő afrikai népekkel szemben folytatott elnyomó és kizsákmányoló politikáján (nemzeti elnyomás, faji megkülönböztetések, politikai jogfosztás, gazdasági guzsbakötés) sem a háború alatt, sem az azt követő években Smuts semmi lényeges változtatást nem eszközölt. Az afrikáner nacionalistáknak Délnyugat-Afrika irányában folytatott agresszív imperialista politikáját Smuts ugyan csak teljes mértékben magáévá tette. Ha tett olykor-olykor valami engedményt az afrikaiaknak vagy a munkásságnak, az mindig csak látszatengedmény volt.

Malan személye és politikájának általános jellemzése

(IX. rész 4. fejezet – A faszizmus előretörése Dél-Afrikában –
bevezető sorai

Mikor a második világháború kitört, Malan nem is titkolta, hogy egyútt érez a nációkkal, Hitler győzelmét kívánja és abban reménykedik (1953-ban az a vád is felmerült ellene, hogy nemcsak együtt érzett a nációkkal, de titokban Hitlerhez fordult segítségért Anglia ellen, és hogy Hitler a nációk győzelme esetére megígérte neki, hogy a két Rodéziát Dél-Afrikához fogják csatolni).*

Malan politikáját és rezsimjét nagy részben ugyanazok az elvek és el-

*lásd Gunther id. m. 468. old.

gondolások vezették, mint elődjéét, azzal a különbséggel, hogy ezeket az elveket és elgondolásokat Smuts-nál következetesebben és szélsőségesebben igyekezett megvalósítani.

Malan politikáját — mint a fenthivatkozott paarl-i beszédéből is megállapítható — (épp úgy mint Smuts-ét), mindenek előtt az afrikai-ellenesség* és a demokrácia-ellenesség jellemezte, amely utóbbit ő is (mint ahogy Smuts is) a kommunista-ellenességgel igyekezett elkendőzni.

Malant és pártját, épp úgy mint Smuts-ot és az Egyesült Pártot, imperialista törekvések fűtötték: mind a ketten egyformán Délnyugat-Afrika bekebelezésére és a három délafrikai brit protektorátus anektálására törekedtek.** A különbség köztük csak az volt, hogy Malan a maga afrikai-ellenes, munkásellenes és demokrácia-ellenes politikáját, úgyszintén imperialista törekvéseit többé-kevésbé nyíltan kifejezésre juttatta és fokozott energiával törekedett azok megvalósítására, ugyanakkor amikor Smuts ugyanazt a reakciós politikát álszent frázisokba csomagolva igyekezett a liberális gondolkodású európaiak és az afrikaiak legalább egy része számára elfogadhatóvá tenni.

Malant és a nacionalistákat azonban nemcsak ezek a fokozati és árnyalati különbségek választották el Smuts-tól és az Egyesült Párttól és állították szembe velük, de ugyanakkor a nacionalisták kifejezett és határozott angolellenessége, szemben Smuts mindenre kész angol-csatlóságával.

Ez az angolellenesség Malan egész pártját jellemezte. Már akkor, amikor Hertzog kormányának tagja volt, ebben a kérdésben nézetei gyökeresen eltérték Hertzog nézeteitől. Hertzog a két délafrikai uralkodó csoportnak (angolok és afrikánerek) és a két nyelvnek teljes egyenjogúsága mellett foglalt állást, Malan nézete viszont az volt, hogy a Dél-Afrikában élő angoloknak fel kell hagyniuk azzal, hogy még mindig Angliát tekintik hazájuknak, és példaképüknek, végleg be kell olvadniuk az afrikáner társadalomba, s az angol nyelvet a kormánynak csak mint kiegészítő nyelvet szabad az ország egyetlen hivatalos nyelve, az afrikaans mellett elismernie. Ez az angolellenesség vezette Malant akkor is, amikor 1934-ben nem értett egyet a fúzióval; akkor is, amikor nem volt hajlandó Anglia háborúját támogatni. Kormányrajutása után világosan megnyilvánult ez az angolellenessége kormánya összetételében (láttuk, hogy annak már egyetlen angolajkú tagja sem volt), úgyszintén a dél-afrikai protektorátusok bekebelezésének forszírozásában.

*Gunther állítása szerint Malan soha egyetlen afrikáival nem fogott kezét.

**1953-ban Malan kijelentette, hogy öt évet ad Angliának a három protektorátus átengedésére, majd 1954-ben forszírozta az erre irányuló tárgyalások megkezdését.

De mindezeknél döntőbb bizonyítéka Malan angolellenességének az 1949-es „Dél-Afrikai állampolgársági törvény”, amelyet a normális parlamenti ügymenet felborításával (előzetes bizottsági előkészítés nélkül), az ún. „guillotine ügyrend”^{**} alkalmazásával hajszolt keresztül a parlamentben. Ez a törvény megszüntette Anglia és a birodalomhoz tartozó többi ország polgárainak azt az előjogát, hogy már két évi helybenlakás után automatikusan elnyerhették a dél-afrikai állampolgárságot. Ezentúl ehhez nekik is ugyanazokon a bonyolult formaságokon kellett keresztülmenniük, mint más államok polgárainak, azzal az egyetlen különbséggel, hogy tőlük a törvény nem öt, hanem csak négyévi helybenlakást követelt (illetve ha házastársuk dél-afrikai állampolgár volt, úgy nem két, hanem egy évet).

Strijdom személye és politikájának általános jellemzése

(IX. rész 5. fejezet — A fasiszta terror-rendszer továbbfejlődése — bevezető sorai, részlet)

(Strijdom) fasiszta és antiszemita érzelmeit nem is titkolta. A második világháború alatt nyíltan a tengelyhatalmakkal érzett együtt, akik szerte az „aljas angol zsidó érdekek” ellen harcoltak, s az ő győzelmüket kívánta. Soviniszta érzelmeire jellemző az a Gunther által idézett kijelentése, melyet állítólag egy barátjával folytatott beszélgetésben tett: mennyire sajnálatos, hogy a washingtoni iskolákban nem tanítják az afrikanerek nyelvét.^{***} jellemző rá, hogy a külföldet egyáltalán nem ismerte. Európában 1954-ben, közvetlenül kormányra lépése előtt járt először, akkor is csak néhány napra.

Azokat a reakciós fajüldöző eszméket, amelyeken Malan apartheid politikája nyugodott, Strijdom — ellentétben Malannal — teljes nyíltsággal hirdette és Malannál erélyesebben és következetesebben, minden gátlás nélkül igyekezett megvalósítani. Teljes nyíltsággal állást foglalt a nem-európaiak teljes jogfosztása mellett, aminek szükségességét azzal indokolta, hogy az európaiaknak meg kell tartaniuk vezető szerepüket, ez pedig csak egy úton ér-

*Így nevezik azt az eljárást, amikor valamelyik parlamenti javaslat vitájára meghatározott óraszámot írnak elő, aminek leteltével a vitát berekesztik és áttérnek a szavazásra, a meg nem vitatott módosítási javaslatokat pedig egyszerűen nem veszik figyelembe.

**Lásd id. m. 472. old.

***u. ott 461. old.

hető el: ha, mint az ország egyedüli *gazdái*, a nem-európai többséget uralmuk alá kényszerítik. Malan jelszavát („apartheid”) új jelszóval egészítette ki: az európaiaknak a *gazda* (főnök, parancsnok) tiszttét („Baasskap”) kell az országban betölteniük.

1955 áprilisában tartott parlamenti beszédében többek közt ezeket mondta: „Nevezzük főnökségnek, uraságnak (baasskap) vagy aminek akarjuk, mindenképpen uralkodás. Olyan nyers vagyok, amilyen csak tudok lenni. Nem keresek kibúvókat. Vagy uralkodik a fehér ember, vagy a feketék veszik át a hatalmat. Állítom, hogy a nem-európaiak nem fognak fennhatóságot túrni – ha erre módjuk lesz. Az európaiak csak egyféleképpen tarthatják meg felsőbbiségüket, hatalom útján. ... És csak egyféleképpen tarthatják fenn hatalmukat, ha megtagadják a szavazati jogot a nem-európaiaktól. Ha nem így volna, ma nem lennénk itt a parlamentben. Azért kormányozhatja ma a fehér ember Délafrikát, mert a szavazatok feletti hatalom a kezében van. A fennálló törvények szerint nincs rá mód, hogy a bennszülöttek érdekek alapján, vagy más módon hozzájuthassanak a kormányzáshoz. A választási törvényből folyik, hogy az ország vezetése a fehérek kezében van, s ezért úr Dél-Afrikában a fehér ember ... Az az elgondolás, hogy a fehér ember megtarthatja vezető szerepét azon az alapon, hogy jobban ért a vezetéshez nem reális. A fehér ember hozzáértése nem eshetne latba a számszerűséggel szemben, ha a bennszülöttek és az európaiak azonos választójogot élveznének.”*

*L.E. Neame: The History of Apartheid, pp. 131–132.

Call it paramountcy, baasskap or what you will, it is still domination. I am being as blunt as I can. I am making no excuses. Either the white man dominates or the Black man takes over. I say that the Non-European will not accept leadership – if he has a choice. The only way the Europeans can maintain domination is by withholding the vote from the Non-Europeans. If it were not for that we would not be here in Parliament today. It is because the voting power is in the hands of the White man that the White man is able to govern South Africa today. Under the existing law it is not possible for the Natives, through merit or any other means, to get the government into their hands. The government of the country is in the hands of the White man as the result of the franchise laws, and for that reason the White man is baas in South Africa ... To suggest that the White man can maintain leadership purely on the grounds of his greater competency is unrealistic. The greater competency of the White man can never weigh against numbers if Natives and Europeans enjoy equal voting rights.

In our actions toward the Non-Whites in the application of our traditional policy of separation we shall have to act in such a way as to give proof that we are not hostile towards the Non-Whites, that separation is in the interest of both colour groups; and

Másik különbség Malan és Strijdom politikája között, hogy Strijdom az Afrikaiakat arról igyekezett meggyőzni, hogy az apartheid politika az európaiak uralmának biztosítása mellett ugyanakkor az afrikaiak jól felfogott érdekét is szolgálja, s számukra jobb élet-, munka és fejlődési feltételeket biztosít.

Egy 1955 decemberében tartott beszédében ezt így fogalmazta meg: „Hagyományos elkülönítési politikánk alkalmazása során, a nem-fehérek irányában úgy kell eljárunk, hogy bizonyosságát adjuk annak, miszerint nem állunk szemben ellenségesen a nem-fehérekkel; az elkülönítés mindkét csoportnak érdekében áll; s ezzel a politikával kiküszöböljük az összeütközéseket és súrlódásokat, és az együttélés, de nem az egyesülés, általa biztosítvan van.”

Egy, az American Press hírügynökség vezetőjével folytatott beszélgetésben azt magyarázta, hogy az apartheid politika célja biztosítani az afrikaiak számára, hogy „lassan elnyerjék – fejlődésük arányában – a politikai és egyéb jogokat saját területeik keretén belül, a fehér ember vezetése alatt... Az apartheid politikának végső soron részét képezi, hogy tanult bennszülöttekből saját területeiken orvosok, gyógyszerészek, építészek, kereskedők, közhivatalnokok, rendőrök és hasonlók váljanak, úgy, hogy szó sincs akár a legmagasabb fokig való emelkedésük meghiúsításáról vagy akadályozásáról, saját népük között. Más szóval: azt kívánjuk, hogy a bantu a maga bennszülött-rezervátumát hazájának tekintse, azt megszeresse, és tegye magáévá azt a politikát, amely az országból neki jutó részen őt védi, és biztosítja számára a lehetőséget mindazoknak a tevékenységeknek kifejtésére, amelyek a fehérebert a maga területén megilletik. Ha nem érvényesítjük ezt a politikát, úgy mindezeket a jogokat a fehérek területén kell számukra biztosítanunk, s ha ezt tesszük, könnyű kiszámítani, hogy néhány évtized alatt a fehér ember teljesen alul marad.”*

lábjegyzet folytatás előző oldalról

that with this policy clashes and friction are eliminated and coexistence but not integration, is assured.

L.E. Neame, The History of Apartheid, p. 132.

*Slowly, as he develops, to obtain political and other rights in his own areas under the White man's guidance... Ultimately it is part of the Apartheid policy that educated Natives should be doctors, chemists, builders, traders, civil servants, policemen and so forth in their own areas so that there can be no question of frustrating them or preventing them from rising to the top among their own people. In other words we want the Bantu to look on his Native Reserve as his homeland, to

A Tomlinson jelentés

(Az előbbieken közölt részlet közvetlen folytatása)

Strijdom, amikor az ország kormányzását átvette, abban a helyzetben volt, hogy következetes apartheid politikáját tekintélyes „tudományos” dokumentummal, az ún. Tomlinson jelentéssel támaszthatta alá. A jelentés, mint láttuk, még Malan visszavonulása előtt készült el. Malan a maga részéről teljes egyetértését nyilvánította a jelentéssel, de az abban foglalt ajánlások megvalósítása már utódjára hárult.

A bizottság jelentésében abból indult ki, hogy Dél-Afrika válaszüton áll. Az 1951-es népszámlálás adatai szerint az Unió lakossága 12,646,000; ebből 8,575,000 bantu, 1,103,000 „színes”, 367,000 ázsiai és 2,643,000 európai. A bizottság becslése szerint a század végére az ország lakossága 31,248,000-t fog kitenni, ami a következőképpen fog megoszlan: 21,361,000 bantu, 3,917,000 „színes”, 1,382,000 ázsiai és 4,588,000 európai.*

A mai helyzetben, amikor a rezervátumok nem tudják a bantu lakosság ellátását biztosítani, az afrikaiak egyre nagyobb számban hagyják el a rezervátumokat, és a városok afrikai lakosainak száma egyre növekszik.** Ha ezen a helyzeten gyökeresen változás nem történik, az afrikaiak előbb-utóbb szétszóródnak az ország különböző részeibe, és a század végére az afrikaiaknak nem kevesebb mint háromnegyed része – mintegy 17 millió – az európaiak lakta területeken fog élni, ami a Dél-Afrikában jelenleg uralkodó rendszer tarthatatlanságához vezetne. Hogy ez meg ne történjék, gyökeres reformokra van szükség.

(lábjegyzet folytatás előző oldalról)

develop a love for it and to accept the policy that in his part of the country he will be protected and given an opportunity to practice all the occupations which are reserved to the White man in his area. If a policy of this kind is not carried, out you must allow him all these privileges in the White man's area, and if you do that it is a matter of simple arithmetic that in a few decades the White man will be completely submerged.

L.E. Neame, The History of Apartheid, pp. 132–133.

*Ez a becslés nem számol a további európai bevándorlással, ami az európaiak számát esetleg 5–6 millióra is felemelheti.

**A bizottság adatai szerint az európai városok afrikai lakosságának száma évi 85.000-es növekedést mutat.

A bizottság véleménye szerint Dél-Afrikának két út között kell választania: vagy teljes elkülönítés, vagy teljes integráció. Harmadik út nem lehetséges, a két út közül viszont Dél-Afrika csak az elsőt választhatja, mert az integráció – és ami ezzel együttjár: a jogegyenlőség – a dél-afrikai európai lakosság „faji és nemzeti egységének” feladását jelentené és elkerülhetetlenül oda vezetne, hogy a politikai hatalom az országban az afrikaiak kezébe jutna, már pedig sem erre, sem arra a dél-afrikai „fehérek” semmiképpen sem hajlandók. Az integráció politikája ezért csak fokozná a fajok közötti ellenségeskedést.

Harmadik, közbülső út viszont, illetve a dolgok jelenlegi állásának változatlan fenntartása, nem jöhet szóba, mert ez a probléma megoldásáról való lemondást jelentene.

Marad tehát egyetlen út: elkülönített afrikai közösségek kialakítása saját elkülönített területeken, ahol szabadon fejlődhetnek, az európaiak számára fenntartott területeken pedig az ott élő afrikaiak teljes politikai és társadalmi elkülönítése. Ez az egyetlen lehetőség a faji konfliktusok kiküszöbölésére, a fajok közötti harmónia megteremtésére, s ugyanakkor az európaiak „faji és nemzeti egysége” fennmaradásának és az afrikaiak feletti uralmának biztosítására. Ha az európai lakosság gazdasági megfontolásokból az integrációt választaná, vállalnia kellene annak politikai és szociális következményeit is.

A feladat megoldása a bizottság véleménye szerint nemcsak hogy lehetséges, de nem is okoz különösebb nehézséget, nem többet, mint amennyit a háborús pusztításokat szenvedett ország helyreállítása okozott 1945 után, amely feladatot pedig akkor sikerrel megoldották. Az afrikaiak jelenlegi rezervátumainak területe azonban erre a célra nem elégséges. A három dél-afrikai brit protektorátust be kell kebelezni az Unióba*, és a bantuk számára eddig fenntartott, az ország területén szétszórt mintegy 260 kisebb-nagyobb rezervátumból a két „bantu anyaföld” („Bantu Heartlands”) – Transkei, Zuluföld, Basutoföld, Becsuanaföld, Svaziföld, Sekkukhune és Venda – köré hét nagy bantu blokkot kell kialakítani. Ez azt jelentené, hogy a protektorátusokkal megnövekedett Dél-Afrikai Unió 765,915 mérföldet kitevő területéből 358,421 mérföld – vagyis az egész területnek mintegy 47 %-a – lenne bantu terület (mintegy 65.000 mérföld a jelenlegi Unió területéből, 275,000 Becsuanaföld, 11,716 Basutoföld, és 6,705 Svaziföld területe).

*Más helyen a jelentés nemcsak a három protektorátusnak, de Dél-Nyugat Afrikának az Unióba való bekebelezését is javasolja.

Ezeknek a területeknek gazdasági fejlődését oly módon lehet és kell biztosítani, hogy egyrészt lehetővé kell tenni az afrikaiak számára, hogy saját területeiken ipari üzemeket létesítsenek, másrészt elő kell segíteni azt, hogy európai vállalkozók a bantu területek közvetlen szomszédságában ipari üzemeket létesíthessenek, amelyek a szomszédos bantu területek lakosságának egy részét az iparban foglalkoztathatják. Ily módon a bantu területek lakossága, amely ma kizárólag földműveléssel foglalkozik, két szektorra – mezőgazdasági és ipari szektorra – oszlana. Ezzel kapcsolatban, a bizottság véleménye szerint, meg kellene változtatni a rezervátumokban ma érvényben lévő földtulajdon rendszert, lehetővé téve az afrikaiak számára, hogy a részükre elkülönített területeken mezőgazdasági célra, a városokban pedig lakóhely, illetve ipari üzemek létesítése céljára egyéni földtulajdont szerezzenek. Ezzel el lehetne érni azt, hogy ezek a területek már 25–30 éven belül 10 millió ember megélhetését biztosítsák, akik közül a bizottság becslése szerint mintegy 8 millió az elkülönített területen belül folytatna mezőgazdasági vagy ipari tevékenységet, 2 millió pedig a szomszédos európai területeken dolgozna mint munkás.

A jelentés szavai szerint nemcsak az európai, de az afrikai lakosság is válaszüton áll, és saját jól felfogott érdekében, (az integrációval szemben) neki is az elkülönítést kell választania, mert az integráció azt jelentené, hogy egy olyan közösségnek válik tagjává, ahol érthető okokból állandó megszorításokban lenne része, az apartheid rendszere viszont biztosítja az afrikai közösségek egészséges fejlődését, mert elidegeníthetetlen területet és belső önkormányzatot biztosít számukra, lehetőséget teremt az afrikaiak egyéni és kollektív fejlődésére, alkalmat adva nekik arra, hogy mint munkások szakképzettséget szerezzenek, vagy hogy ipari vállalkozásokba kezdjenek.

Sik Endre Fekete-Afrika története c. műve 5. kötete tartalomjegyzéke

KILENCEDIK RÉSZ. A GYARMATI RENDSZER UTOLSÓ SÁNCAI FEKETE-AFRIKÁBAN

Első fejezet. BEVEZETÉS

1. Az imperialista hatalmak hagyományos gyarmati politikája a neokolonializmus korában.

2. Az imperialista hatalmak és az ENSZ bűnlajstromának fő pontjai: három délafrikai gyarmat, öt portugál, egy spanyol és egy francia.
3. A délafrikai gyarmatosítók rémuralmának három színhelye. Dél-Nyugat-Afrika és Dél-Rhodézia elrablása.
4. A portugál imperialisták gyarmati politikája.
5. A spanyol imperializmus gyarmati politikája.
6. Franciaország hagyományos gyarmati politikájának agóniája.
7. A még mindig gyarmati elnyomás alatt élő népek harca a függetlenségért.
8. A függetlenségi harc perspektívái.

A DÉL-AFRIKAU UNIÓ A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Második fejezet. BEVEZETÉS

- a) A dél-afrikai fasiszta rendszer kibontakozásának és megszilárdulásának szakaszai
- b) A nyugati imperialista hatalmak – a dél-afrikai fasiszta rendszer patrónusai
- c) Az ENSZ kétarcú szerepe a dél-afrikai kérdésben
- d) A dél-afrikai apartheid-rendszer a modern kapitalista világ szégyene
- e) Dél-Afrika népeinek harca az apartheid ellen és a fasiszta gyarmati rendszer megdöntéséért.*

Harmadik fejezet. A SMUTS KORMÁNY UTOLSÓ ÉVEI (1945 szeptember – 1948)

A Smuts-kormány politikája a háború után és a nacionalisták magatartása – A Fagan jelentés – A dél-afrikai tömegek helyzete a háború után – Tömegmozgalmak a háború utáni első években – Az indiai kisebbség jogfosztása és az indiai nemzeti mozgalmak – Az igazolvány-rendszer elleni mozgalom új szakasza. A második igazolvány-rendszer ellenes kongresszus (1946 június) – Az afrikai bányászok mozgalma 1945–46-ban és az 1946–47-es tömegpercek – A Dél-afrikai Szövetség problémái az ENSZ-ben 1946–47-ben

*Megjegyzés: az elkészült rész nem tartalmazza az első fejezetet, bár a kézzel írt oldal-számozás figyelemre méltó módon a kéziratban az 52. oldallal kezdődik. Ebből feltételezhető, hogy az „Első fejezet. Bevezetés” elkészülhetett, – de nyoma nem maradt. A fent Második fejezet-nek jelzett részek helyett egy rövid, alig kétoldalas Bevezető készült a Délafrikai Unióról szóló rész elé. Feltételezhető, hogy a tervezett tartalomjegyzék a)–e) ponttal jelzett részei megírásáról Sik Endre lemondott, mivel az itt jelzett elemeket amúgyis részletezi a későbbi fejezetekben.

– A dél-afrikai indiai kérdés az ENSZ-ben 1946–47-ben – Az 1948-as választások. A Malan kormány megalakulása – Smuts politikájának általános jellemzése – Smuts helye a történelemben – *Irodalom*

Negyedik fejezet. A FASIZMUS ELŐRETÖRÉSE DÉL-AFRIKÁBAN: A MALAN REZSIM (1948–54)

Malan személye, és politikájának általános jellemzése – A fasiszta apartheid rendszer bevezetése – Az apartheid propagandája – A Malan fasizmus politikája a „színesek” kérdésében. Az ún. „alkotmányválság” beindulása – A Malan fasizmus politikája a délafrikai indiai kisebbség kérdésében – Az apartheid politika liberális kritikája – A „Fáklyás Mozgalom” – Az Afrikai Nemzeti Kongresszus tevékenysége. Az 1952-es passzív ellenállási mozgalom – A Malan kormány terrorintézkedései – Az 1953-as választások – A Malan kormány politikája az 1953-as választások után – Új erőfeszítések az alkotmány módosítására – Új ellenzéki pártok alakulása az 1953-as választások után (A „Liberális Párt”. A „Föderális Unió Pártja”. A „Konzervatív Párt”. A „Dél-Afrikai Demokrata Kongresszus”). – A Malan fasizmus és az ENSZ – A Malan kormány és az indiai kérdés – Malan visszavonulása és a Strijdom kormány megalakulása – *Irodalom*

Ötödik fejezet. A FASISZTA TERROR-RENDSZER TOVÁBBFEJLŐDÉSE: A STRIJDOM REZSIM (1954 november – 1958)

Strijdom személye és politikájának általános jellemzése – A Tomlinson jelentés – Kitelepítések – A „színesek” törlése a szavazók listájáról – Az 1955–56-os apartheid törvények – Nemzeti és munkás mozgalmak a Strijdom rezsim alatt – A hazaárulási per – Újabb apartheid törvények – Az 1957 január-márciusi busz-bojkott – Az 1957 júniusi egynapos sztrájk – Az 1957 decemberi „fajközi értekezlet” – A Strijdom rezsim liberális ellenzéke – A Strijdom rezsim és az ENSZ – Az 1958-as választások. Az „Egyesült Párt” újabb veresége. Strijdom halála – *Irodalom*

Hatodik fejezet. A FASIZMUS TÉRFOGLALÁSA: A VERWOERD REZSIM A BRIT NEMZETKÖZÖSSÉGBŐL VALÓ KILÉPÉSÉIG

Hetedik fejezet. A DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG VERWOERD HALÁLÁIG.

Nyolcadik fejezet. VORSTER RÉMURALMA

Kilencedik fejezet. DÉL-NYUGAT AFRIKA

1. Bevezetés
  - a) A dél-nyugat-afrikai gyámsági terület története a kapitalista világ politikai farizeusságának kiáltó iskolapéldája
  - b) Az ENSZ szégyenletes negyedszázados huzavonája Dél-Nyugat-Afrika kérdésében
  - c) A dél-afrikai fasiszták terror-rezsimje Dél-Nyugat-Afrikában
  - d) Dél-Nyugat-Afrika népeinek harca a függetlenségért
  - e) A nyugati imperialista hatalmak szerepe Dél-Nyugat-Afrika sorsában
2. Dél-Nyugat-Afrika jogi helyzetének alakulása a háború után
3. A dél-afrikai kormány népszavazási komédiája. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ 1946 november-decemberi és 1947-es második ülészakán
4. Malan „alkotmány reformja”
5. A hágai Nemzetközi Bíróság felemás döntése
6. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ V., VI. és VII. ülészakán. Az ad-hoc bizottság
7. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ VIII. ülészakán
8. A dél-nyugat-afrikai népek függetlenségi mozgalmának első lépései
9. A Nacionalista Párt 1954. évi határozata
10. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ IX. ülészakán
11. A Nemzetközi Bíróság válasza az ENSZ közgyűlés újabb kérdésére
12. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ X. és XI. ülészakán
13. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ XII. ülészakán. A „Jószolgálati Bizottság” létrehozása
14. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ XIII. ülészakán
15. A függetlenségi mozgalom új szakasza
16. Az 1959-es kitelepítés és az ezzel kapcsolatos Windhoek-i vérfürdő
17. A fordulat éve (1960)
18. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ XV. ülészakán
19. A „Dél-Nyugat-Afrika Bizottság” sikertelen afrikai útja
20. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ XVI. ülészakán
21. A Carpio botrány
22. A dél-nyugat-afrikai kérdés az ENSZ XVII. ülészakán
23. A Nemzetközi Bíróság 1962 decemberi határozata
24. (?)
25. Az 1966-os nemzetközi bírósági határozat
26. A határozat világviszhangja
27. Az afrikaiak reagálása

28. A 24-es bizottság
29. Az ENSZ XXI. ülészsaka
30. A kommunistaellenes törvény kiterjesztése Dél-Nyugat-Afrikára
31. Az ad hoc bizottság
32. Self rule
33. Az 1967 áprilisi rendkívüli közgyűlés
34. A függetlenségi mozgalom 1966 júliusa után
35. 1967 július–december
36. A Biztonsági Tanács 1968 január-februári ülése
37. Új perek
38. Sikertelen misszió
39. A XXII. közgyűlés folytatása
40. Vorster új tervei
41. A Biztonsági Tanács 1969 márciusi ülése
42. Az urán-kérdés
43. A Biztonsági Tanács 1970 januári határozata
44. A Biztonsági Tanács július-augusztusi határozata
45. Az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának jelentése az afrikai gyarmatokon folyó kegyetlenkedésekről
46. Új bantusztán, Ovamboland
47. A Gyámsági Bizottság 1970 novemberi határozata
48. Dél-Nyugat-Afrika kérdése újra a Nemzetközi Bíróság előtt
49. Fejlemények a Nemzetközi Bíróság döntése után (AESZ, Diggs stb.).

Tizedik fejezet. DÉL-RHODÉZIA

1. A brit kormány kompromisszuma a dél-rhodéziai telepeseikkel
2. Dél-Rhodézia népének harca federáció létrehozása ellen
3. A dél-rhodéziai fasiszták szerepe a federációban. A Federáció – a dél-rhodéziai fasiszták ugródeszkája a hatalomért való harcban
4. Dél-Rhodézia népének harca a federáció felszámolásáért
5. A dél-rhodéziai kormány politikája a federáció feloszlása után
6. Az 1965-ös fasiszta államcsíny
7. A brit kormány megalkuvó politikája. A laboristák felelőssége
8. Dél-Rhodézia népének harca a függetlenségért
9. Az ENSZ szégyenletes huzavonája a rhodéziai kérdésben
10. Az angol konzervatívok megegyezése a rhodéziai fasisztákkal. A nyugati imperialista hatalmak gyalázatos szerepe

PORTUGÁLIA AFRIKAI GYARMATAI

Tizenegyedik fejezet. BEVEZETÉS

1. A portugál imperialisták gyarmati politikája a háború után
2. Portugália fasiszta rezsimje (faji rezsim és rendőr-terror)
3. A portugál imperializmus gyarmati háborúi három fronton
4. A portugál imperialisták agressziói független afrikai országok ellen (Guinea, Szenegál)
5. A portugál gyarmatosítók külpolitikája és nemzetközi kapcsolatai
6. A portugál gyarmatok kérdése az ENSZ-ben
7. A portugál gyarmatok népeinek függetlenségi harca

Tizenkettedik fejezet. ANGOLA

Tizenharmadik fejezet. MOZAMBIK

Tizennegyedik fejezet. PORTUGÁL GUINEA ÉS A SZIGET-GYARMATOK (Cap Verde, San Tomé, Príncipe)

Tizenötödik fejezet. FRANCIA SZOMÁLI

1. Bevezetés. A szakszervezeti mozgalom fejlődése és az 1957-es pártalakítások
2. Az 1958-as meghamisított választások és kormányalakítás rendőr-terrorral
3. De Gaulle kétszínű politikája és terror-uralma. Az ellenállási mozgalmak kibontakozása
4. De Gaulle 1966 augusztusi látogatása
5. De Gaulle látogatásának visszhangja és következményei
6. Határozat a népszavazásról. A népszavazás előkészítése
7. A népszavazás körülményei
8. A népszavazás visszhangja és következményei
9. Francia Szomáli 1967–1971
10. Francia Szomáli jövője

Tizenhatodik fejezet. SPANYOL SZAHARA (Rio de Oro)

1. Bevezetés. Rio de Oro sajátos helyzete a múltban és jelenleg (Mi volt az oka a spanyol gyarmatosítók eddigi passzivitásának)
2. A spanyol imperialisták elhúzódo kótélhúzása Marokkóban és Mauritániában

3. Spanyolország politikát változtat
4. Az 1971-es népszavazás

TIZEDIK RÉSZ. ETIÓPIA ÉS LIBÉRIA ELTÉRŐ ÚTJA

Bevezetés

Első fejezet. ETIÓPIA

1. Bevezetés
2. Etiópia belső helyzete 1945–1955
3. Etiópia gazdasági fejlődése a második világháború után
4. A négus külpolitikája a háború után 1945–1955
5. Az 1955-ös reformok. A belső helyzet az 1950-es évek második felében.
Mozgalmak
6. A négus külpolitikája az ötvenes évek második felében
7. Az 1960 decemberi puccs
8. Etiópia másfél évtizedes háború utáni fejlődésének mérlege

Második fejezet. ERITREA

1. Angol-amerikai olasz versengés. Az eritreaiak fonák helyzete
2. A tárgyalások folytatódnak
3. Az eritreaiak reagálása
4. A négyhatalmi bizottság
5. Az eritreai kérdés az ENSZ III. ülészakán. A Bevin-Sforza terv
6. Eritreai reagálás
7. Eritrea kérdése a IV. ülészakon. A vizsgálóbizottság
8. Döntés Eritreáról az V. ülészakon
9. Reagálás
10. Az átadás előkészületei. Acivil kormányzat
11. A rombolások
12. Eritrea átadása Etiópiának. A négus látogatása
13. Reagálás
14. Eritrea gazdasági és politikai helyzete és kulturális fejlődése a federálás után
15. Eritrea anektálása Etiópia által
16. Eritrea jövője

Harmadik fejezet. LIBÉRIA

1. Bevezetés
2. Az „open door” politika a gyakorlatban
3. „Nemzeti egység” és „demokratizálás” a gyakorlatban
4. Kulturális politika és kulturális fejlődés
5. Ellenállási kísérletek
6. Tubman elnök külpolitikája
7. Libéria útja az önállóság felé